

τῶν ἐχθρῶν καὶ τῶν φίλων αὐτῆς. Ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Πλάτωνος, χά-
 ράσσοντος τὰς πολιτικὰς αὐτοῦ σκέψεις, ὑπέβοσκεν ἡ ἀγκυρόκρησις, ἡ
 πικρία κατὰ τῆς συγχρόνου διαφθορᾶς, ἐντεῦθεν ἡ μελαγχολικὴ ἐκείνη
 ἐπίχρωσις, ἡ χαρακτηρίζουσα τὴν Πολιτείαν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἔργον αὐτοῦ,
 ἀσυνήθης δὲ εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὰς τάσεις τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας,
 ἐπιζητούσης ἰδίως τοὺς πόθους αὐτῆς ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ μᾶλλον, ἢ ἄλ-
 λαχοῦ. Δυστυχῶς ὡς φιλόσοφος, ὡς ζῶν καὶ διανοούμενος ἄνθρωπος ἐν
 τόπῳ καὶ χρόνῳ, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξαρθῇ ὑπεράνω τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, καὶ
 νὰ διεκφύγῃ αὐτῆς τὴν ἐπίδρασιν, διατυπῶν κατὰ τὰ καθέκαστα τοὺς
 θεσμοὺς τοῦ πολιτικοῦ του ἐνδάλματος· οὕτω παρεῖθε τὰ ὅρια τῆς κοι-
 νωνίας καὶ τῆς πολιτείας, καὶ παρεγνώρισε τὸν ἠθικὸν ὀργανισμόν καὶ τὰς
 ἀμοιβαίας σχέσεις ἀμφοτέρων. Ἄλλ' ἂν ἡ Πολιτεία ἀπωλέσθη διὰ τὴν
 πολιτικὴν ἐπιστήμην ὡς σύνολον, ἐπιστήμου ἀπολαῦτον κύρους παρὰ ταῖς
 μετὰ ταῦτα γενεαῖς, ἀλλ' ὡς ἔργον ἐξόχου νοῦς, παρέχον νύξιν καὶ ὑπο-
 βάλλον εἰς ἀνάλυσιν τὰ τολμηρότατα προβλήματα, τὰ ἀπ' αἰῶνων ἀ-
 πασχολοῦντα τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν, ἔσται ἀείποτε πολύτιμος συμ-
 βολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν πάσης ἐποχῆς φαι-
 νομένων· τούτου ἕνεκα, μεθ' ὅλας αὐτῆς τὰς ἐλλείψεις, διέμεινε καὶ δια-
 μενεῖ ἐν τῶν περιφανεστάτων μνημείων τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης.

ΝΟΜΟΙ

Ἡ Πολιτεία εἶνε τὸ ἰδεῶδες, τὸ πρότυπον πάσης πολιτείας, οὐχὶ ὅ-
 ποία δύναται, ἀλλ' ὅποια πρέπει νὰ ᾔηνε· αὐτὸς ὁ Πλάτων δὲν εἶχε με-
 γάλην πεποίθησιν εἰς τὴν δυνατότητα καὶ τὴν τελεσφόρησιν τοῦ ἔργου
 του. Ἐγίνωσκεν ὅτι τοιαύτη πολιτεία ἦτο δυσχερὲς νὰ ὑπάρξῃ ἐπὶ τῆς
 γῆς, ὅτι ἀναγκασίως ἀπῆται ὡς πολίτας ἀνθρώπους ὑπερτέρους γηίνων πα-
 θῶν, μετὰ δὲ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, οἷα νῦν τυγχάνει οὔσα, ἦτο ἀδύ-
 νατον νὰ συνυπάρξῃ. Ἐν τῷ πρώτῳ αὐτοῦ διαλόγῳ ἐζωγράφισε τὴν πο-
 λιτείαν ἀπολύτως ἀπὸ τῆς ιδέας τοῦ δικαίου ἀπορρέουσαν—Δικαιοπολι-
 τείαν. Ὑπέδειξεν ὡσχύτως καὶ ἄλλας πολιτείας, ἀρισταμένας τῆς ιδέας
 τοῦ δικαίου, ἐν αἷς ἄρχει κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τὸ πάθος, ἐρειδομέ-
 νας δὲ ἐπὶ τῆς φυτικῆς βίης καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης· τοιαῦται πο-
 λιτεῖαι, τοῦ χρόνου προϊόντος, πάντως θέλουσι καταρρεύσει, οὐδενὸς ἠ-
 θικοῦ δεσμοῦ αὐτὰς συγκρατοῦντος. Ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον εἶδος τῆς πο-
 λιτείας ἀπαιτεῖ οὐχὶ γηίνους ἀλλ' οὐρανίους πολίτας, ἀλλοτρίους τῆς
 ἀνθρωπίνης φύσεως, τὸ δὲ δεύτερον πάλιν εἶνε ἀνάξιον παντὸς ἀνθρώπου,
 ἀποληγὸν εἰς τὴν πτώσιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐξουθένωσιν. Τί λοιπὸν τὸ ποιη-
 τέον; Ὁ Πλάτων πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος ἐσκέφθη, ὅτι ὀφείλει ν' ἀ-
 νεύρῃ μέσσην τινα ὁδὸν, ἀφοῦ τὸ ἀπόλυτον δίκαιον, οἷον ἀπορρέει ἀπὸ

τοῦ λόγου, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῆ καθ' ὅλοκληρίαν ἐν πεπερασμένη ἀνθρώπων κοινωνίᾳ. Ἐντεῦθεν προτείνει ἕτερον εἶδος πολιτείας, σύμφωνον μὲν πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, δυνάμενον δὲ νὰ συμβιβασθῆ μὲ τὰς διαφόρους αὐτοῦ τάξεις· αὕτη δὲ εἶνε οὐχὶ ἡ ἐπὶ τοῦ δικαίου ἀπολύτως ἐρειδομένη, ἀλλ' ἐπὶ τῶν νόμων, τῶν θεσμῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, πρὸς κοινωνικὸν βίον τεινούσης. Καὶ τοῦτο εἶνε τὸ ἀντικείμενον τῶν *Νόμων*, ἡ εὐρεσις τουτέστι καὶ παράστασις πολιτείας, πραγματοποίησθαι ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, συμφώνου πρὸς τὰ προτερήματα ἡμῶν καὶ τὰς ἐλλείψεις, ἧτις νὰ προάγῃ μὲν ἐκεῖνα, νὰ δεσπόζῃ δὲ καὶ νὰ χαλιναγωγῆ ταύτας.

Εἶνε οἱ *Νόμοι* γνήσιον ἔργον τοῦ Πλάτωνος; Οἱ κριτικοὶ διαφωνοῦσι περὶ τούτου. Καὶ οἱ μὲν θεωροῦσιν αὐτοὺς γνήσιον προϊόν τῆς πρεσβύτιδος ἡλικίας τοῦ φιλοσόφου, οἱ δὲ φρονοῦσιν ὅτι ἐγράφησαν ὑπὸ τινος τῶν μαθητῶν ἐπὶ τῇ βίβλῳ τῶν ἰδεῶν του· ὁ Ἀριστοτέλης φρονεῖ, ὅτι οἱ *Νόμοι* εἶνε πραγματικὸν ἔργον τοῦ Πλάτωνος, λόγον περὶ αὐτῶν ἐν τοῖς *Πολιτικοῖς*¹ ποιούμενος· ἀναμριβόλως ὁ ἐκ *Σταγείρων* φιλόσοφος, ζῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν Ἀθήναις, ἦτο εἰς κατάρτασιν νὰ γινώσκῃ παντὸς ἄλλου κρεῖσσον τὴν διανοητικὴν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ κίνησιν· ἀλλ' ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις, ὡς περὶ τῆς γνησιότητος πολλῶν ἄλλων πλατωνικῶν διαλόγων διηγήθησαν ἀμριβολίαι καὶ συζητήσεις, οὕτως ἀνεφύησαν τοιαῦτα καὶ περὶ τῆς γνησιότητος τῶν *Νόμων*. Τὸ ζήτημα δὲν ἐλύθη εἰσέτι· ἐν τούτοις ὅπως καὶ ἂν ἔγῃ τὸ πρᾶγμα, ὁ διάλογος εἶνε πλατωνικὸς, εἴτε ὑπ' αὐτοῦ τοῦ φιλοσόφου συνετέθη, εἴτε ὑπὸ μαθητοῦ κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ διδασκάλου. Πνεῦμα Πλάτωνος ἐπιπνέει ἐπὶ τῶν *Νόμων*.

Τῆς Πολιτείας καθολικὸς σύνδεσμος, ἐναρμονίως τὰς διαφόρους αὐτῆς ἀρετὰς εἰς ἐν συνέχων σύνολον ἦτο ἡ δικαιοσύνη, ἀπόλυτος ἰδέα, βασιζομένη ἰδίως ἐπὶ τοῦ ἀξιώματος ἕκαστον τὰ αὐτοῦ πράττειν· ἀλλ' ἡ τοιαύτη πολιτεία εἶνε δυσπραγματοποίητος μεσαζὺ ἀνθρώπων· λοιπὸν ὁ φιλόσοφος πρέπει νὰ σκεφθῆ περὶ ὀργανισμοῦ ἐτέρας, μᾶλλον προσηκούσης πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῶν ἀνθρώπων. Ἡδὴ ἐν τοῖς *Νόμοις* ὁ Πλάτων ἀναβιδάζει ἐν τῇ πολιτείᾳ του ἑτέραν κυρίαρχον ἀρχὴν ἀντὶ τῆς δικαιοσύνης, τὴν σωφροσύνην· ἡ ἀρχὴ αὕτη, ἀπαρρέουσα ἀπὸ τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ, οὐδεμίαν ἐκπροσωπεῖ εἰδικὴν τῆς ψυχῆς ιδιότητα, ἀλλ' εἶνε ἡ συνδέουσα τὰς ἐτέρας δύο, τὸ λογιστικὸν καὶ τὸ θυμοειδές· ἡδὴ ἐν τοῖς *Νόμοις* καταλαμβάνει τὴν θέσιν τῆς δικαιοσύνης. Ὅπως αὕτη ἦτο τῆς Πολιτείας τὸ θεμέλιον, οὕτως ἡ σωφροσύνη εἶνε ἡδὴ ἡ ἄγκυρα τῆς ἐπὶ τῶν νόμων βασιζομένης πολιτείας. Αὕτη μετριάξει τῆς ψυχῆς τὰ πάθη, ἐπιφέρουσα τὴν ἀρμονίαν καὶ τὴν ἐνότητα ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ.

¹ Πλάτων τοὺς νόμους γράφειν μέχρι μὲν τινος ὧστο δεῖν εἶναι κ.τ.λ. Πολιτ. Β, 7.

Ἐν τῇ Πολιτείᾳ δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη νόμων, ὀριζόντων τί ὀφείλει νὰ πράττει ἕκαστος· ἅπαντες οἱ πολῖται εἶχον ἢ τοῦλάχιστον ὄφειλον νὰ ἔχωσιν ἔμφυτον τὸ αἴσθημα τοῦ δικαίου καὶ τὴν συνείδησιν αὐτοῦ, τὴν ἐπιτάττουσαν ἕκαστῷ τὰ αὐτοῦ πράττειν. Ἄλλ' οὐχ οὕτως ἐν τῇ Νομοπολιτείᾳ. Ἐνταῦθα ὁ νόμος εἶνε ὁ ὑπέρτατος πάντων ἄρχων : « Εἴ ποτέ τις ἀνθρώπων φύσει ἱκανός, θεῖα μοῖρα γεννηθείς, παρκαθεῖν δυνατός εἴη, νόμων οὐδὲν ἂν δέοιτο τῶν ἀρξόντων ἑαυτοῦ· ἐπιστήμης γὰρ οὔτε νόμος οὔτε τάξις οὐδεμία κρείττων, οὐδὲ θέμις ἔστι νοῦν οὐδενός ὑπήκοον οὐδὲ δοῦλον ἀλλὰ πάντων ἄρχοντα εἶναι, ἔχον περ ἀληθινὸς ἐλευθερός τε ὄντως ἢ κατὰ φύσιν· νῦν δὲ—οὐ γὰρ ἔστιν οὐδαμοῦ οὐδαμῶς, ἀλλ' ἢ κατὰ βραχὺ· διὸ δὴ τὸ δευτερον αἰρετέον, τάξιν τε καὶ νόμον, ἃ δὴ τὸ μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὄρθ' καὶ βλέπει, τὸ δ' ἐπὶ πᾶν ἀδυνατεῖ. » Οὐδ' αὐτοὶ δὲ οἱ ἄρχοντες εἶνε, οὔτ' ὀφείλουσι νὰ ἦνε τῶν νόμων ὑπέρτεροι· « τοὺς δ' ἄρχοντας λεγομένους νῦν ὑπηρέτας τοῖς νόμοις ἐκάλεσα, οὔτε καινοτομίας ὀνομάτων ἕνεκα, ἀλλ' ἠγοῦμαι παντός μᾶλλον εἶναι παρὰ τοῦτο σωτηρίαν τε πόλει καὶ τοῦικαντίον· ἐν ἧ μὲν γὰρ ἀναρχόμενος τε ἢ καὶ ἀκυρος νόμος, φθορὰν ὀρῶ τῇ τοιαύτῃ ἐτοίμῃν οὔσαν· ἐν ἧ δὲ ἂν δεσπότης τῶν ἀρχόντων, σωτηρίαν καὶ πάνθ' ὅσα θεοὶ πόλεσιν ἔδοσαν ἀγαθὰ γιγνόμενα καθορῶ... Προρρητέον δὴ τι περὶ πάντων τῶν τοιούτων τοιόνδε, ὡς ἄρα νόμους ἀνθρώποις ἀναγκαῖον τίθεσθαι καὶ ζῆν κατὰ νόμους, ἢ μηδὲν διαφέρειν τῶν πάντη ἀγριωτάτων θηρίων, ὅτι φύσις ἀνθρώπων οὐδενός ἱκανὴ φύεται, ὥστε γνῶναι τε τὰ συμφέροντα ἀνθρώποις εἰς πολιτείαν καὶ γνοῦσα τὸ βέλτιστον αἰεὶ δύνασθαι τε καὶ ἐθέλειν πράττειν· γνῶναι μὲν γὰρ πρῶτον χαλεπὸν, ὅτι πολιτικῇ καὶ ἀληθεῖ τέχνῃ οὐ τὸ ἴδιον ἀλλὰ τὸ κοινὸν ἀνάγκη μέλειν—τὸ μὲν γὰρ κοινὸν ξυνδεῖ, τὸ δὲ ἴδιον διασπᾷ τὰς πόλεις—καὶ ὅτι συμφέρει τῷ κοινῷ τε καὶ ἰδίῳ, τοῖν ἀμφοῖν ἦν τὸ κοινὸν τιθῆται καλῶς, μᾶλλον ἢ τὸ ἴδιον. » ¹

Οὗτοι οἱ νόμοι προσέτι, οἵτινες εἶνε ἡ βῆσις τῆς πολιτείας καὶ εἰς οὓς ὀφείλουσι νὰ ὑποτάσσωνται καὶ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, εἶνε ἀνάγκη οὐ μόνον νὰ θέτωνται καὶ ν' ἀνακηρύττωνται, ἀλλὰ νὰ ἐπιβάλληται τὸ κύρος αὐτῶν καὶ διὰ τῆς πειθοῦς, ὅπου δὲ αὕτη δὲν ἰσχύει, διὰ τῆς βίαις. Καὶ ἡ μὲν διὰ τῆς βίαις ἐπιβολὴ τῶν νόμων εἶνε ἴδιον τυράννων, οἵτινες αὐτοὶ πειθοῖ κεραινύοντες τὴν ἀνάγκην νομοθετοῦσιν, ἀλλ' ἀκράτῳ μόνον τῇ βίᾳ· ἡ δὲ διὰ τῆς πειθοῦς ἀνάγκη αὐτῶν ὀφείλει νὰ ἦνε μέλημα τοῦ ὄντως νομοθέτου. Ὁ νόμος λοιπὸν ὀφείλει νὰ διαιρηθῆται εἰς δύο κύρια μέρη : πρῶτον τὸ προοίμιον, δικαιολογικὴν ἔκθεσιν τῶν λόγων, δι' οὓς οὗτος τίθεται καὶ δευτερον τὸν ἰδίως νόμον· « ὃ δὴ τυρανικὸν ἐπιταγμα ἀπεικασθὲν ἐρρήθη τοῖς ἐπιτάγμασι τοῖς τῶν ἱατρῶν, οὓς εἶπομεν ἀνελευθέρους, τοῦτ' εἶναι νόμος ἀκρατος, τὸ δὲ πρὸ τούτου ρηθὲν, πει-

¹ Νομ. 874—875.

στιχόν λεχθέν ὑπό τοῦδε, ὄντως μὲν εἶναι πειστικόν, προοιμίου μὲν τοῦ περὶ λόγους δύναιμι ἔχειν· ἵνα γὰρ εὐμενῶς καὶ διὰ τὴν εὐμένειαν εὐμαθέστερον τὴν ἐπίταξιν, ἧ δὴ ἐστὶν ὁ νόμος, δέξηται ὡς τῷ νόμῳ ὁ νομοθέτης λέγει, τούτου χάριν εἰρήσθαί μοι κατερχένη πάς ὁ λόγος οὗτος, δι' αὐτῶν εἶπεν ὁ λέγων· διὰ δὲ κατὰ γε τὸν ἐμὸν λόγον τοῦτ' αὐτὸ, προοίμιον.»¹

Ἡ ἰδέα αὕτη τῆς διὰ προοιμίων ἐξηγητικῶν ἐκδόσεως τῶν νόμων πολλὰ ἄλλοτε συνεζητήθη ὑπὸ ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων· κατὰ τὸν Κικέρωνα,² αὕτη δὲν εἶνε πρωτότυπος σύλληψις τοῦ Πλάτωνος· πρῶτοι μεταχειρισθέντες τὸν τρόπον τοῦτον τῆς δημοσιεύσεως τῶν νόμων ἦσαν οἱ λοκρικοὶ νομοθέται Ζάλευκος καὶ Χαρώνδας, ὅπως ἄλλως τε ἐξάγεται καὶ ἐκ τῶν παρὰ Στοβαίου ἀποκειμένων ἀποσπασμάτων τῶν προοιμίων τούτων. Πλαῖστοι ἐν τούτοις κριτικοὶ διημρισθήτησαν τὴν γνησιότητα αὐτῶν, διίσχυριζόμενοι ὅτι ταῦτα ἐποιήθησαν περὶ τοὺς πρώτους μετὰ Χριστὸν αἰῶνας κατὰ τὰ πλατωνικὰ πρότυπα καὶ ὑποδείγματα. Δὲν μὰς ἐνδιαφέρουσι αἱ συζητήσεις τῶν κριτικῶν περὶ τῆς γνησιότητος ἢ μὴ τῶν προοιμίων τούτων. Εἴτε οἱ λοκρικοὶ νομοθέται ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι συλλαβόντες τὴν ἀληθῶς φιλοσοφικὴν ταύτην ἰδέαν τῆς διὰ προοιμίων δικαιολογίας τῶν τιθεμένων νόμων, εἴτε ἀποκλειστικῶς ἀνήκει εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Πλάτωνος, ἀληθῶς ἢ σύλληψις αὕτη τιμᾷ τὴν ἀρχαίαν πολιτείαν. Δικαίως λέγει ὁ Hildenbrand:³ «τὰ τοιαῦτα προοίμια ἀζωοποιοῦσι τὸ νεκρὸν γράμμα τοῦ νόμου, προσεγγίζοντα αὐτὸν εἰς τὴν ζῶσαν προσωπικότητα, ἣτις ἐν τῇ Δικαιοπολιτείᾳ ἴσταται ἐπὶ κεφαλῆς τῆς πολιτείας»· ὁ δὲ Cousin,⁴ περὶ τῶν βίωνων, δὲν ἔχει λόγους νὰ θυμύσῃ τὴν σύλληψιν ταύτην τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος. «Καὶ ἐὰν, ἐπιφωνεῖ ὁ γλαφυρὸς μεταφραστὴς τοῦ Πλάτωνος, ὡς τὸ θέλει ὁ Κικέρων, καὶ μόνος ὁ Κικέρων, πρῶτοι ὁ Χαρώνδας καὶ ὁ Ζάλευκος παρέσχον τὸ εὐγενές τοῦτο παράδειγμα, εἶχε μείνει ἄγονον μέχρι τοῦ Πλάτωνος. Εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ τιμὴ, ὅτι ἐξήγαγε τῆς λήθης τὴν ἰδέαν ταύτην, δευτέραν φορὰν ἀποκαλύψας αὐτὴν εἰς τὸν κόσμον διὰ τῆς ἀγγλῆς, δι' ἧς περιέβαλεν αὐτὴν, θέτων αὐτὴν ἐπὶ κεφαλῆς νομοθεσίας, καταστάσης ἐνδοξατέρως ὅλων τῶν νόμων τῶν μικρῶν καὶ σκοτεινῶν πολιτειῶν τῆς μεγάλης Ἑλλάδος. Πόσοι δὲ αἰῶνες παρήλθον, ὅπως ἡ ἀνθρωπότης μεταχειρισθῆ ταῦτα, καθὰ ἀπαιτεῖ ὑπὲρ αὐτῆς ὁ Πλάτων! Μόλις πρὸ βραχείου χρόνου ἐν Εὐρώπῃ προοιμιάζονται οἱ νόμοι διὰ δικαιολογικῆς ἐκθέσεως, τὰ δὲ ἀπλᾶ διατάγματα διὰ παρατηρήσεων. Ἀπέκειτο εἰς τὰς ἀντιπροσωπικὰς κυβερνήσεις ἢ εἰσαγωγὴ τῆς πρακτικῆς ταύτης ἠθικῆς εἰς τὴν πολι-

¹ Νόμοι 723, ² De legibus, II, 6.

³ Rechts und Staatsphilosophie τόμ. 1ος σελ. 184.

⁴ Oeuvres de Platon τόμ. 7ος Les lois' Argument li.

τικὴν κατὰ τρόπον κανονικὸν καὶ ὠρισμένον. Ἐνῶ ἐν ταῖς καθ' ἡμέραν συνκλαγγαῖς τοῦ βίου, ἕκαστος, ὀλίγον τοὺς ὁμοίους αὐτοῦ σεβόμενος ἄνθρωπος, ἀκολουθεῖ τὸν κανόνα τοῦτον πρὸς τὸν ἔσχατον τῶν ὑποδεεστέρων του, μίξ κυβέρνησις, χάριν τῶν ἀνθρώπων γενομένη, δὲν δύναται, τοῦλάχιστον ἐν σπουδαίαις περιπτώσεσι, νὰ παραμελήσῃ τοῦτο, ἰδίως ὑπ' οὓς ὄρους πρὸ δισχιλίων καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν ἀνεκήρυξεν αὐτὸ ὁ Πλάτων».

«Πρώτη μὲν τοίνυν πόλις τέ ἐστὶ καὶ πολιτεία καὶ νόμοι ἄριστοι, ὅπου τὸ πάλαι λεγόμενον ἂν γίγνηται κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν ὅτι μάλιστα· λέγεται δὲ ὡς ὄντως ἐστὶ κοινὰ τὰ φίλων· τοῦτ' οὖν εἴτε που νῦν ἔστιν εἴτ' ἔσται ποτὲ, κοινὰς μὲν γυναικάς, κοινούς δὲ εἶναι παῖδας, κοινὰ δὲ χρήματα ζύμπαντα, καὶ πάσῃ μηχανῇ τὸ λεγόμενον ἴδιον πανταχόθεν ἐκ τοῦ βίου ἄπαν ἐξήρηται, μεμηγάνηται δ' εἰς τὸ δυνατόν, καὶ τὰ φύσει ἴδια κοινὰ ἀμῆ δέ πῃ γεγονέναι, ὅλον ὄμμα καὶ ὄτα καὶ χεῖρας κοινὰ μὲν ὄρῃ δοκεῖν καὶ ἀκούειν καὶ πράττειν, ἐπαινεῖν τε αὐ καὶ ψεύγειν καθ' ἐν ὅ,τι μάλιστα ζύμπαντας ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς χαίροντας καὶ λυπούμενους, καὶ κατὰ δύναμιν οἷτινες νόμοι μίαν ὅ,τι μάλιστα πόλιν ἀπεργάζονται, τούτων ὑπερβολῇ πρὸς ἀρετὴν οὐδεὶς ποτε ὄρον ἄλλον θέμενος ὀρθότερον οὐδὲ βελτίω θήσεται· ἡ μὲν δὴ τοιαύτη πόλις, εἴτε που θεοὶ, ἢ παῖδες θεῶν αὐτὴν οἰκοῦσι πλείους ἑνός, οὕτω διαζῶντες εὐφραϊνόμενοι κατοικοῦσι· διὸ δὴ παρὰδειγμά γε πολιτείας οὐκ ἄλλη χρὴ σκοπεῖν, ἀλλ' ἐχομένους ταύτης τὴν ὅ,τι μάλιστα τοιαύτην ζητεῖν κατὰ δύναμιν· ἣν δὲ νῦν ἡμεῖς ἐπιχειρήκαμεν, εἴη τε ἂν γενομένη πωρὶ ἀθανασίας ἐγγύτατα καὶ ἡ μίξ δευτέρως· τρίτην δὲ μετὰ ταῦτα, ἐὰν θεὸς ἐθέλῃ, διαπερανούμεθα». ἵ Τίς ἡ τρίτη αὕτη πολιτεία; ὁ θάνατος δὲν ἐπέτρεψεν ἴσως εἰς τὸν Πλάτωνα νὰ διατυπώσῃ αὐτὴν· τὴν πρώτην γινώσκομεν ἤδη· τὴν δὲ δευτέραν, τὴν ἀπὸ τῶν Νόμων ἀπορρέουσαν, θέλομεν ἤδη ἀναλύσει.

Ἡ ἀνατροφή καὶ ἡ παιδεία τῶν πολιτῶν εἶνε τὸ πρῶτον πάσης πολιτείας μέλημα. Ἡ μουσικὴ, τουτέστιν ἡ τέχνη ἐν εὐρυτέρῃ ἐννοίᾳ, ἐξευγενίζουσα καὶ κρατύνουσα τὴν ψυχὴν, εἶνε τὸ συντελεστικώτατον πάσης ἀληθοῦς ἀνατροφῆς ὄργανον. «Ὅπου δὴ νόμοι καλῶς εἰσὶ κείμενοι ἢ καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον ἔσονται, τὴν περὶ τὰς Μούσας παιδείαν τε καὶ παιδιὰν οἰόμεθα ἐξέσσεσθαι τοῖς ποιητικοῖς, ὅ,τι περ ἂν αὐτὸν τὸν ποιητὴν ἐν τῇ ποιήσει τέρπη ρυθμοῦ ἢ μέλους ἢ ῥήματος ἐχόμενον, τοῦτο διδάσκοντα καὶ τοὺς τῶν εὐνόμων παῖδας καὶ νέους ἐν τοῖς χοροῖς ὅ,τι ἂν τύχη ἀπεργάζεσθαι πρὸς ἀρετὴν ἢ μοχθηρίαν» . . . Ἄλλ' ὁ μουσικὸς οὗτος διδάσκαλος δὲν δικαιούται νὰ δημιουργῇ νέα μέλη, κατ' ἰδίαν πρωτιβουλῶν καὶ ἔμπνευσιν, οὔτε ἔξοστιν αὐτῷ ἀκκίνοτομεῖν οὐδ' ἐπινοεῖν ἄλλ' ἄττα ἢ τὰ πάτρια»· διότι ὁ ὑπὸ τῶν μουσῶν ἐμπνευσμένος, ἀπόφτα

ἐν τῷ τρίποδι τῆς Μούτης καθίζηται, τότε οὐκ ἔμφρων ἐστίν, οἷον δὲ κρήνη τις τὸ ἐπιὸν ρεῖν ἐτοίμως ἔξ». Εἶνε λοιπὸν ἀνομοθετικὸν καὶ πολιτικὸν ὑπερβαλλόντως» ἢ πολιτεία νὰ νομοθετήσῃ τίς ἢ χρήσιμος καὶ ἢ ὠφέλιμος διδασκαλία, οὐδεμία δ' ἄλλη ἐκτὸς ταύτης νὰ ἦνε ἐπιτετραμμένη πρὸς παιδαγωγῆσιν τῶν νέων. Τοῦτο συμβαίνει ἐν Αἰγύπτῳ ὡς καὶ παρὰ τοῖς Αἰγυπτιακοῖς, ἐνθα ἡ πολιτεία ἐποπτεύει αὐστηρῶς εἰς τὰ τὴν διδασκαλίαν ἀφορῶντα, οὐδεμίαν ἄλλην ἀναγνωρίζουσα ἀληθινὴν παιδείαν, ἐκτὸς τῆς ἐπισήμου καὶ παραδεδομένης, «ἴν' ἡ ψυχὴ τοῦ παιδὸς μὴ ἐναντίᾳ χείρειν καὶ λυπεῖσθαι ἐθίζηται τῷ νόμῳ καὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ νόμου πεπεισμένοις, ἀλλὰ ξυνέπηται χαίρουσά τε καὶ λυπούμενη»¹ «καθάπερ τοῖς κίχνοις τε καὶ ἀσθενῶς ἴσχουσι τὰ σώματα ἐν ἡδέσι τισὶ σιτίοις καὶ πώμασι τὴν χρηστὴν πειρῶνται τροφὴν προσφέρειν οἷς μέλει τούτων, τὴν δὲ τῶν πονηρῶν ἐν ἀηδέσιν, ἵνα τὴν μὲν ἀσπάζονται, τὴν δὲ μισεῖν ὀρθῶς ἐθίζονται, ταῦτόν δ' ἡ καὶ τὸν ποιητικὸν ὁ ὀρθὸς νομοθέτης ἐν τοῖς καλοῖς ῥήμασι καὶ ἐπαινετοῖς πείθει τε καὶ ἀναγκάσει μὴ πείθων, τὰ τῶν σωφρόνων τε καὶ ἀνδρείων καὶ πάντως ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἐν τε ῥυθμοῖς σχήματα καὶ ἐν ἀρμονίαις μέλη ποιοῦντα ὀρθῶς ποιεῖν.»¹ Οὕτως ἡ πνευματικὴ τυραννία τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Σπάρτης, ἡ τελεία ὑποταγὴ τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν αὐθεντεῖαν τῆς πολιτείας, ἐνώπιον τῆς ὁποίας τοῦτο οὐδὲν δικαίωμα δύναται νὰ διεκδικήσῃ, ἀναγορεύεται ὡς ἡ ἄγκυρα καὶ ἡ βία καὶ τῆς νέας ταύτης πολιτείας· οὐδεμία ζωὴ, οὐδεμία κίνησις, ἀντ' αὐτῶν δὲ ἡ ἀκίνησις τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἡ στασιμότης ἀντὶ τῆς προόδου· ἀνωτάτη πνευματικὴ λογοκρισία, ἀρέσκουσα ἴσως εἰς μυστικὰ πνεύματα, εὐρίσκοντα τὸ ἰδεῶδες αὐτῶν ἐν τῇ ἡρεμίᾳ ἀφηρημένης ἀπολύτου ἰδέας, ἔξω τοῦ κύκλου τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ μακρὰν τοῦ σταδίου τῆς ἱστορίας, τοιαύτη ἡ πνευματικὴ ἀρχὴ, ἐνώπιον τῆς ὁποίας ὀφείλει νὰ γονυπετῇ, λαμβάνων τὴν ἄδειαν νὰ σκέπτηται, πᾶς πολίτης, καὶ τὸ ἰδεῶδες τῆς ὁποίας, ὑπὸ μορφήν φυσιογνωμίας τῆς Ἰσιδος, ἀνακηρύσσεται ἤδη ἐν μέσαις Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ὡς τὸ πρότυπον τελείου πολιτικοῦ καθεστῶτος.

Ἡ ἀρχὴ τῆς πολιτείας ταύτης ἔχει ὡς ἔξῃς: «Τὸ μὲν πρῶτον ἡγάπων καὶ ἐφιλοφρόνουν ἀλλήλους οἱ ἄνθρωποι δι' ἐρημίαν, ἔπειτα οὐ περιμάχητος ἦν αὐτοῖς ἡ τροφή· νομῆς γὰρ οὐκ ἦν σπάνις· πένητες οὐκ ἦσαν, οὐδ' ὑπὸ πενίης ἀναγκαζόμενοι διέφθοροι ἐαυτοῖς ἐγίγνοντο· πλούσιοι δ' οὐκ ἂν ποτ' ἐγένοντο ἄχρυσοί τι καὶ ἀνέργυροι ὄντες, ὁ τότε ἐν ἐκείνοις παρῆν· ἢ δ' ἂν ποτε ξυνοικία μήτε πλοῦτος ξυνοικῆ μήτε πενία, σχεδὸν ἐν ταύτῃ γενναϊότατα ἦθη γίγνοιτ' ἂν· οὔτε γὰρ ὕβρις οὔτ' ἀδικία, ζῆλοί τε αὖ καὶ φθόνοι οὐκ ἐγγίγονται». Οὕτω διεβίουσαν πολλὰ γενεὰ τῶν πρὸ κατακλυσμοῦ γεγονότων καὶ τῶν νῦν ἀτεχνότεραι μὲν καὶ ἀμαθέστε-

¹ Νόμ. 656—660.

ραι πρὸς τὰς τέχνας καὶ πρὸς τὸν πόλεμον, καὶ πρὸς τὰς δίκας καὶ τὰς στάσεις, εὐηθέστεραι δὲ καὶ ἀνδρειότεραι καὶ ἄμικ σωφρονέστεραι καὶ δικαιοτέραι, οὐδεμίαν δ' ἔχουσαι νομοθετῶν ἀνάγκην· δὲν ὑπῆρχον γραπτοὶ νόμοι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἀλλ' ἐβίουν οἱ ἄνθρωποι «ἔθεσι καὶ τοῖς λεγομένοις πατρίοις νόμοις ἐπόμενοι», τέλειον πατριαρχικὸν βίον· ἀλλ' ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης τῆς διχασπορίας συνέρχονται βαθμηδὸν εἰς κοινωνίαν, αὐτῶν οἰκίσεων μειζόνων ἀξιοκρομένων ἐκ τῶν ἐλαττόνων καὶ πρώτων ἐκάστην τῶν μικρῶν παρεῖναι κατὰ γένος ἔχουσιν τὸν τε πρεσβύτατον ἄρχοντα καὶ αὐτῆς ἔθνη ἅττα ἴδια διὰ τὸ χωρὶς ἀλλήλων οἰκεῖν»· οὕτως οἱ εἰς κοινωνίαν οὗτοι συνελθόντες, διεσπαρμένοι τέως καὶ ἴδια ἔχοντες ἔθνη καὶ νόμιμα, αἰροῦνται κοινούς τινας ἑαυτῶν, οἱ δὲ τὰ πάντων ἰδόντες νόμιμα, τὰ σφίσιν ἀρέσκοντα αὐτῶν μάλιστα εἰς τὸ κοινὸν τοῖς ἡγεμόσι καὶ ἀγαθοῦσι τοὺς δήμους οἷον βασιλεῦσι φανερὰ δείξαντες ἐλέσθαι τε δόντες, αὐτοὶ μὲν νομοθέται κληθήσονται, τοὺς δὲ ἄρχοντας καταστήσαντες, ἀριστοκρατίαν τινὰ ἐκ τῶν δυναστειῶν ποιήσαντες ἢ καὶ τινὰ βασιλείαν, ἐν ταύτῃ τῇ μεταβολῇ τῆς πολιτείας οἰκήσουσιν».¹

Ἄλλ' ὅποια πρέπει νὰ ἦνε ἡ μορφή τῆς νέας ταύτης πολιτείας, τῆς ἐπὶ τῶν νόμων ἐρειδομένης; ὅποια τινὰ ἀπαιτοῦνται, ὅπως «ἡ νομοθετουμένη πόλις ἐλευθέρα τε ἔσται καὶ φίλη ἑαυτῇ καὶ νοῦν ἔξει;» Δύο εἶνε κατὰ τὸν φιλόσοφον τὰ ἀρχέτυπα τῶν πολιτειῶν εἶδη, οἷον μητέρες, ἐξ ὧν αἱ ἕτεραι παράγονται ἐκ τῶν διαφόρων αὐτῶν συνδυασμῶν, ἡ μοναρχία καὶ ἡ δημοκρατία· καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐκπροσωπεῖται ἐν Περσίᾳ, ἡ δὲ δευτέρα ἐν Ἀθήναις, ἐνῶ ἅπασαι αἱ ἕτεραι ἐκ τούτων εἰσὶ διαπεποιικιλμένα· ὅπως ὑπάρξη λοιπὸν ἡ πολιτεία ἐλευθέρα, τὴν φιλίαν καὶ οὐχὶ τὸ μῖτος κρατύνουσα μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν τάξεων, πρέπει ν' ἀποτελῆται ἐκ τῶν δύο τούτων στοιχείων, τοῦ μοναρχικοῦ καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ, ἄλλως τυραννεῖται· «ἡ μὲν τοίνυν τὸ μοναρχικόν, ἡ δὲ τὸ ἐλεύθερον ἀγαπήσασα μειζόνως ἢ ἔδει μόνον, οὐδετέρα τὰ μέτρα κέκτηται τούτων· αἱ δὲ ὑμέτεραι, ἢ τε Λακωνικὴ καὶ Κρητικὴ, μᾶλλον, Ἀθηναῖοι δὲ καὶ Πέρσαι τὸ μὲν πάλαι οὕτω πως, τὸ νῦν δὲ ἤττον».²

Πρὸς τοιαύτην τινὰ μέσην πολιτείαν εἶνε ἀναγκαία ἡ σωφροσύνη, τὸ μηδὲν ἄγαν· πολιτεία ἐξ ἴσου τῶν ἄνω ρηθέντων στοιχείων μετέχουσα, εἶνε ἡ ὡς δυνατὸν πάντων ἀρίστη, σωφρονεῖ· «ἀλλὰ μὴν τὸ δίκαιον οὐ φύεται χωρὶς τοῦ σωφρονεῖν». Ταύτης δὲ, τουτέστι τῆς μετριότητος, ἀνακηρυτταμένης ἐξαρχούσης ἀρετῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ, σώζεται αὕτη καὶ εὐδαιμονεῖ, ἀφικνουμένη εἰς ἀνθρωπίνην δύναμιν καὶ διανέμουσα ὀρθῶς τιμὰς τε καὶ ἀτιμίας. Οὕτω πράττουσαι, ἐπὶ τῆς σωφροσύνης δῆλα

¹ Νόμ. 679—681. ² Νόμ. 693, 694.

δὴ βασιζόμεναι, ἢ κρητικὴ καὶ ἢ λακωνικὴ πολιτεία, εὐδαιμονοῦσι μέχρι τῆς σήμερον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἢ Περσῶν καὶ ἢ Ἀθηναίων πολιτεία, ἢ μὲν πρώτη, διότι οἱ Πέρσαι ἀπὸ ἐλεύθερον λίαν ἀφελόμενοι τοῦ δήμου, τὸ δεσποτικὸν δ' ἐπαγαγόντες μᾶλλον τοῦ προσήκοντος, τὸ φίλον ἀπώλεσαν καὶ τὸ κοινὸν ἐν τῇ πόλει.» οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ηὐδαιμόνουσι, μεγάλα διακπράζαντες, ὁπότε ὁ δῆμος δὲν ἦτο κύριος τῶν παλαιῶν νόμων, ἀλλ' ὑπετάσσεται εἰς αὐτούς, ἤδη ὅμως, ἀγνώμονες περὶ τὸ δίκαιον τῆς Μούσης καὶ τὸ νόμιμον, βκκχεύοντες καὶ μᾶλλον τοῦ δέοντος κατεχόμενοι ὑφ' ἡδονῆς, ἐνθέμενοι δὲ παρκανομίαν εἰς τὴν μουσικὴν καὶ τόλμην, ἐξέπεσον, διότι «ἤρξεν ἢ πάντων εἰς πάντα σοφίας δόξα καὶ παρκανομία, ξυνεφέσπετο δ' ἐλευθερία· ἄροβοι γὰρ ἐγίγναντο ὡς εἰδότες, ἢ δὲ ἄδεια ἀναισχυντίαν ἐνέτεκε· τὸ γὰρ τὴν τοῦ βελτίονος δόξαν μὴ φοβεῖσθαι διὰ θράσος, τοῦτ' αὐτὸ ἐστὶ σχεδὸν ἢ πονηρὰ ἀναισχυντία, διὰ δὲ τινος ἐλευθερίας λίαν ἀποτετολμημένης».¹

Ἡ σωφροσύνη, τὸ μηδὲν ἄγαν, βάσις τῆς ἁρμονίας ἐν τῷ φυσικῷ καὶ τῷ ἠθικῷ κόσμῳ, πρέπει νὰ ἦνε ἢ ἀγκυρα, ἢ ὑποβαττάζουσα πᾶν ἐλεύθερον πολιτεύμα, ὅπως μὴ ἐξαχρειωθῇ ταχέως. Μικρὰ ἱστορικὴ πέτρα ἀποδεικνύει, ὅτι πᾶσα ὑπερβολὴ ἐν τῷ πολιτικῷ τῆς κοινωνίας ὀργανισμῷ ἐπιφέρει δυσάρεστους συνεπείας· ἢ μοναρχία καθίσταται τυραννία, ἢ δὲ δημοκρατία ὀχλοκρατία· τούτου ἕνεκα τὸ κάλλιστον εἶδος πολιτείας συνίσταται ἐκ τῆς συμμίξεως τῶν εἰδῶν ἐκείνων, εἰς ἃ συνήθως οἱ πολιτικοὶ φιλόσοφοι διαιροῦσι τὰ πολιτεύματα, τουτέστι τὸ μοναρχικὸν καὶ τὸ δημοκρατικόν. Τοιοῦτον εἶνε ἐν τοῖς Νόμοις τὸ ἰδεῶδες τοῦ Πλάτωνος· ἐπὶ τοιαύτης δὲ ἀρχῆς στηρίζεται σήμερον καὶ ἢ ἀρχὴ τοῦ λεγομένου συνταγματικοῦ πολιτεύματος, οὗ πρῶτος θεωρητικὸς ἐν τῇ πολιτικῇ ἐπιστήμῃ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ Πλάτων.

Ἡ πολιτεία δὲν πρέπει νὰ ἦνε λίαν παραλία: «πρόσοικος γὰρ θάλαττα χώρα τὸ μὲν παρ' ἐκάστην ἡμέραν ἠδὲ, μάλα γε μὴν ὄντως ἀλμυρὸν καὶ πικρὸν γειτόνημα· ἐμπορίας γὰρ καὶ χρηματισμοῦ διὰ καπηλείας ἐμπιπλάσσει αὐτήν, ἢθη παλίμβολα καὶ ἄπιστα ταῖς ψυχαῖς ἐντίκτουςα, αὐτήν τε πρὸς αὐτήν τὴν πόλιν ἄπιστον καὶ ἄριλον ποιεῖ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ὡσαύτως». Τούτου τοῦ λόγου ἕνεκα, μακρὰν κειμένης τῆς πολιτείας, συμβαδίζουσι μετ' αὐτῆς ἢ ἀρετὴ τῶν πολιτῶν, ἢ φύσις τῆς χώρας καὶ ἢ τάξις τῶν νόμων, ὁπότε ἀναγκαίως οἱ πολῖται βέλτιστοι καθίστανται, τοῦτ' ὅ, περ καὶ ἐπιδιώκει ἢ πολιτεία. Ἐκτὸς τούτου, ἠθικὴ ἐνότης εἶνε ἀναπόφευκτος πρὸς τὴν ὑπαρξίν τῆς τοιαύτης πολιτείας, διότι μόνον ὁμόφωνοι, ὁμόνομοι καὶ ὁμόθηστοι λαοὶ δύνανται νὰ ἔχωσι φιλίαν καὶ ἀλληλεγγύην πρὸς ἀλλήλους, ἢκιστα ἀνεχόμενοι τὴν σύμπραξιν ἄλλων πολιτειῶν, δικάφορον αὐτῶν ἐχουτῶν γλῶσσαν καὶ ἢθη·

¹ Πλ. Νόμ. 696—701.

ταύτης δὲ τῆς πολιτείας, οὕτω συστηθείσης, «τύραννος ἔστω νέος μνήμων καὶ εὐμαθὴς καὶ ἀνδρεῖος καὶ μεγαλοπρεπῆς φύσει . . . ἐκ τυραννίδος γὰρ ἢ ἀρίστη γίνεται πόλις, μετὰ νομοθέτου γε ἄκρου καὶ τυράννου κοσμίου, ὡς δταν εἰς ταῦτόν τῷ φρονεῖν τε καὶ σωφρονεῖν ἡ μεγίστη δύναμις ἐν ἀνθρώπῳ ζυμπέσῃ, τότε πολιτείας τῆς ἀρίστης καὶ νόμων τῶν τοιούτων φύεται γένεσις, ἄλλως δὲ οὐ μὴ ποτε γένηται». ¹ Οὕτως ἐν τῇ λυμαينوμένῃ τότε τὰς ἐλληνικὰς πολιτείας ἀναρχίᾳ ὁ φιλόσοφος δὲν βλέπει ἄλλην καταφυγὴν σωτηρίας ἢ τὸν τύραννον, οἷον περιέγραψεν αὐτὸν βραδύτερον καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ Ἀλεξάνδρῳ, τὸν τύραννον, τὸν φιλόσοπον βασιλέα, τὸν μόνον δυνάμενον νὰ συναγάγῃ τοὺς λαοὺς τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἐξεγείροντα τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν καὶ στρέφοντα τὴν προσοχὴν τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ἀπὸ τῶν ἐμφυλίων διενέξεων καὶ ἐρίδων ἐπὶ εὐρύτερα καὶ γενναϊότερα ἀντικείμενα, ἐν τῶν ὁποίων ἦτο πανελλήνιος κατὰ τῆς Ἀσίας ἐστρατεία, τὸ προσφιλὲς Ἰνδαλμα πάντων τῶν φιλοπατρίδων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐλπίζόντων ὅτι ἐν τῇ συννώσει ταύτῃ μόνον ἠδύναντο νὰ λησιμονηθῶσι τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου· καὶ ἀληθῶς ἡ εὐσεβὴς καὶ προφητικὴ αὐτῆ εὐχὴ τοῦ φιλοσόφου τῆς Ἀκαδημείας δὲν ἐβράδυνε νὰ πραγματοποιηθῇ μαθητῆς τοῦ μαθητοῦ του, νέος μνήμων καὶ εὐμαθὴς καὶ ἀνδρεῖος καὶ μεγαλοπρεπῆς φύσει τύραννος», ὁ Ἀλέξανδρος τῆς Μακεδονίας ἐπέφετο ὑπὸ τὰς εὐλογίας τῶν Ἑλλήνων ἡγεμῶν αὐτῶν καὶ ἀρχιστράτηγος ἐν τῷ κατὰ τῆς Ἀσίας ἀγῶνι, τῷ μόνῳ μέσῳ, δι' οὗ ἠδύναντο νὰ συμπηχθῶσιν καὶ πάλιν αἱ δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος, νὰ ἀνακαινισθῇ δὲ ἐκ νέου ἡ ἐθνικὴ συνείδησις καὶ ζωή.

Οἱ κατὰ τὰ καθέκαστα θεσμοὶ καὶ τῆς δευτέρας ταύτης πολιτείας δὲν εἶνε πρωτότυποι· εἶνε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀπομιμήσεις τῶν γνωστῶν δωρικῶν πολιτευμάτων. Ὁ πολίτης ὀφείλει μόνον τὰ πολιτικὰ πράττειν, πᾶσα δ' ἄλλη ἐργασία εἶνε ὠρισμένη διὰ τοὺς δούλους καὶ ἐπήλυδας· ἀχρηματισμὸς γὰρ οὗτ' ἐνεστι σφόδρα ἐν τῇ τοιαύτῃ κατασκευῇ, ζυνέπεταί τε αὐτῇ μήτε δεῖν μηδ' ἐξεῖναι χρηματίζεσθαι τῶν ἀνελευθέρων χρηματισμῶν μηδενὶ μηδένα, καθ' ὅσον ἐπονείδιστος λεγομένη βαναυσίχ ἦθος ἀποτρέπει ἐλεύθερον, μηδὲ τὸ παράπαν ἀξιοῦν ἐκ τῶν τοιούτων ξυλλέγειν χρήματα»· πρὸς τούτοις ἀπαγορεύεται ἡ κτήσις χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, τοσοῦτον δὲ μόνον νόμισμα δικαιοῦται ἐκκιστος νὰ ἔχη, ὅσον ἀναγκαιοῦ αὐτῷ διὰ τὰς καθ' ἡμέραν συναλλαγὰς, ἀν δέ ποτε λάβῃ ἀνάγκη προσκίρου ἀποδημίας, πρέπει νὰ ζητῇ τὴν ἀδειαν τῶν ἀρχόντων, ἐπανερχόμενος δ' εἰς τὴν πατρίδα, ὀφείλει νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὸ ξενικὸν νόμισμα, ὃ, περ μεθ' ἑαυτοῦ φέρει· ὡσαύτως

αμήτε χρυσὸν εἶνε δεῖν μήτ' ἄργυρον ἐν τῇ πόλει, μήτ' αὖ χρηματισμὸν πολὺν διὰ βενχυσίας καὶ τόκων, μηδὲ βοτκημάτων αἰτηγῶν, ἀλλ' ὅσα γεωργία δίδωσι καὶ φέρει, καὶ τούτων ὅποσα μὴ χρηματιζόμενον ἀναγκάσει ἀμελεῖν ὧν ἕνεκα πέρυκε τὰ χρήματα». Καὶ μετὰ ταῦτα, ἀποπειρώμενος νὰ λύσῃ τὸ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἤδη χρόνων ὑφιστάμενον κοινωνικὸν πρόβλημα τῆς σχέσεως τῆς ἐργασίας πρὸς τὸ κεφάλαιον καὶ τῆς ἀρσεως πάσης ἀφορμῆς κοινωνικῶν στάσεων, ἕνεκα τῆς ἀνίτου διανομῆς τοῦ πλούτου, διατυποῖ τὴν λύσιν αὐτοῦ, κατὰ τὰ ἐν ταῖς ἀρχαίαις πολιτείαις, καὶ ἰδίᾳ τῇ τῶν Σπαρτιατῶν εἰωθῶτα. Οὕτως ὀρίζει «τέτταρα μεγέθει τῆς οὐσίας τιμήματα, πρώτους καὶ δευτέρους καὶ τρίτους καὶ τετάρτους. . . δεῖ γὰρ ἐν τῇ πόλει, τῇ τοῦ μεγίστου νοσήματος οὐ μεθεξούση, ὃ δικάστασιν ἢ στάσιν ὀρθότερον ἂν εἴη κεκληθῆσθαι, μήτε πενίαν τὴν χαλεπήνενεῖναι, κἀκὰ τισι τῶν πολιτῶν μήτ' αὖ πλοῦτον· νῦν οὖν ὅρον δεῖ τούτων ἑκατέρου τὸν νομοθέτην φράζειν· ἔττω δὴ πενίας μὲν ὅρος ἢ τοῦ κλήρου τιμῆ, ὃν δεῖ μένειν καὶ ὃν ἀρχῶν οὐδεὶς οὐδενί ποτε περιόψεται, ἐλάχιστον γιγνόμενον· μέτρον δὲ αὐτὸν θέμενος ὁ νομοθέτης, διπλάσιον ἔσσει τούτου κτᾶσθαι καὶ τριπλάσιον καὶ μέχρι τετραπλάσιου· πλείονα δ' ἂν τις κτᾶται τούτων εὐρῶν ἢ δοθέντων ποθὲν ἢ χρηματισάμενος ἢ τινι τύχῃ τοικύτῃ κτησάμενος ἄλλη τὰ περιγιγνόμενα τοῦ μέτρου, τῇ πόλει ἂν αὐτὰ καὶ τοῖς τὴν πόλιν ἔχουσι θεοῖς ἀπονέμων εὐδόκιμος τε καὶ ἀζήμιος ἂν εἴη· ἐὰν δέ τις ἀπειθῇ τούτῳ τῷ νόμῳ, φανεῖ μὲν ὁ βουλόμενος ἐπὶ τοῖς ἡμίσεσιν, ὃ δὲ ὄφλων ἄλλο τοσοῦτον μέρος ἀποτίσει τῆς αὐτοῦ κτήσεως, τὰ δ' ἡμίσεα τῶν θεῶν».¹

Οὕτω διαρρυθμιζομένη ἡ πολιτεία, κατὰ μέσον ὅρον, ἐν σωφροσύνῃ, ἀποφεύγουσα ὅσον τὸ ἐνὸν τὰς κοινωνικὰς ἀντιθέσεις καὶ ἀκρότητας, οὔτε τὸν πολὺν πλοῦτον ἐπιτρέπουσα, οὔτε τὴν πενίαν ὑποθάλλουσα, πραγματοποιοῦσα δέ, τὸ ἐπ' αὐτῇ, τὴν κοινωνικὴν ἰσότητα ἐν τῇ ἀναλόγῳ τῶν ἀγαθῶν διαίρεσει, καθίσταται διάμεσος μεταξὺ μοναρχικῆς καὶ δημοκρατικῆς πολιτείας, «ἥς ἀεὶ δεῖ μεσεύειν τὴν πολιτείαν· δοῦλοι γὰρ ἂν καὶ δεσπότες οὐκ ἂν ποτε γένοιντο φίλοι, οὐδὲ ἐν ἱσασί τιμαῖς διαγορευόμενοι φαῦλοι καὶ σπουδαῖοι». Ἀλλὰ τίνες οἱ ἀρχοντες, οἱ προϊστάμενοι τῆς συγκεκριμένης ταύτης πολιτείας; Ἐνῶ ἐν τῇ Πολιτείᾳ οὗτοι ἐκλέγονται ἐξ ὠρισμένης τάξεως, τῆς τῶν σοφῶν, μετὰ μακρὰς ἐπὶ τούτῳ σπουδᾶς καὶ δοκιμασίας, τοῦθ' ὅ, περ ὑπομιμνήσκει ἡμῖν τὰ ἱεραρχικὰ καθεστῶτα τῆς πόρρω Ἀνατολῆς, τὴν Ἰνδικὴν καὶ τὴν Αἴγυπτον, ἐν τοῖς Νόμοις ἐπικνέρεται ὁ Πλάτων εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὸ σύστημα τῆς ἐκλογῆς, ἀριστοκρατικὸν σύστημα, ἀρχον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐν ταῖς πλείσταις τῶν ἐλληνίδων πολιτειῶν, διότι ὑφίστατο πολλαχοῦ καὶ τὸ σύστημα τῆς διὰ κληρώσεως ἐκλογῆς τῶν ἀρχόντων,

¹ Νόμ. 742—745.